

Савенко Марина Олександрівна – аспірант кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5748-1824>

БОГОРОДИЧНА ТРАДИЦІЯ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ: МЕТАКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Образ Богоматері – один із найбільш улюблених, а тому й часто втілюваних у християнській художній культурі. Його можна вважати унікальним явищем, поширеним поза межами національного, часового і навіть конфесійного буття. Мета статті – в контексті Богородичної традиції українського музичного мистецтва розглянути особливості образу Богоматері, завдяки яким його вважають метаобразом у сучасній метакультурі. Методологією дослідження передбачено узагальнення знань із культурознавства й мистецтвознавства щодо обраної теми, а також аналіз сучасних мистецьких творів «Ave Maria» з використанням метакультурного наукового методу. Наукова новизна – розгляд Богородичної традиції в сучасному музичному мистецтві. Образ Богородиці, поширений у світовій культурі, привертає увагу й сучасних митців. Молитва «Ave Maria», утілена у численних музичних композиціях, і сьогодні становить особливе мистецьке явище як символ християнської культури. Образ Богородиці – це здобуток не тільки національної культури, а й сучасної метакультури, адже його універсальні аспекти надають можливість митцям рефлексивно використовувати досягнення інших культур. Богородична традиція – це універсальне явище в сучасному християнському метакультурному просторі.

Ключові слова: образ Богородиці, музичне мистецтво, Ave Maria, метакультура, Богородична традиція.

У сучасному науковому дискурсі набуває актуальності новий, метакультурний метод дослідження, який дає змогу проаналізувати будь-яке явище в контексті метакультури – такого стану культури, коли вона рефлексивно використовує здобутки інших культур у своєму творчому онтогенезі, адже «культура не має меж і збагачується у розвитку власних особистостей від спілкування із іншими культурами <...> адже національне відчуження неминуче веде до збіднення та виродження культури, до її загибелі у власній індивідуальності»¹.

У статтях Юлії Гафарової², Сергія Ячіна, Андрія Поповкіна, Максима Буланенка³, Сергія Шипа¹ та інших наголошується на необхідності такого підходу до вивчення

¹ Лихачев Д. С. Культура как целостная среда // Избранные труды по русской и мировой культуре. 2-е изд., перераб. и доп. / сост. и науч. ред. А. С. Запесоцкий. Санкт-Петербург : СПбГУП, 2015. С. 31–32.

² Гафарова Ю. Ю. Мультикультурализм, транскulturность и «новое» понятие культуры // Фундаментальные проблемы культурологии : в 7 т. Т. 7 : Культурное многообразие: теории и стратегии / отв. редактор Д. Л. Спивак. Москва ; Санкт-Петербург : Новый хронограф, Эйдос, 2009. С. 29–37.

³ Ячин С. Е., Поповкин А. В., Буланенко М. Е. Метакультурный эффект на границах культурных сред // Метапарадигма: богословие, философия, естествознание : альманах. Санкт-Петербург : НП-Принт, 2013. Вып. 1. С. 123–129.

культури, він дає змогу відтворити цілісну картину світу з урахуванням індивідуальності культур як її складових. Дослідження Богородичної традиції набуває особливої актуальності. Зокрема, до неї звертаються Ольга Немкова², Наталія Сиротинська³, Олександра Гоблик⁴. Вони розглядають традиційне трактування образу Богоматері, який уособлює милосердя, любов, красу, радість і мудрість. Однак такий підхід не охоплює поняття метакультури, яке набуло поширення у науковому дискурсі ХХІ ст. і дає змогу досліджувати певні універсальні образи вже як метакультурні. **Мета статті** – виявити особливості генезису Богородичної традиції в контексті християнської духовної культури із застосуванням метакультурного наукового підходу.

Поняття метакультури уперше було вжито у філософській доктрині релігійного мислителя Данила Андрєєва (1906–1959) «Роза мира» (1958), багато в чому співзвучній теорії локальних цивілізацій Миколи Данилевського, Освальда Шпенглера і Арнольда Тойнбі. За допомогою терміна «метакультура» Д. Андрєєв розкриває особливу цілісність світових цивілізацій, яка, на його думку, виникла з волі Бога для вирішення певних трансцендентних завдань. Етнічною спільнотою, яка відтворює певну метакультуру, філософ вважає сукупність культур, об'єднаних колективною метаісторичною місією – відтворенням загальних духовних цінностей спільної метакультури⁵. Сучасне розуміння поняття метакультури співзвучне баченню його Д. Андрєєвим, однак набуває категоріального навантаження, необхідного для його наукового тлумачення й використання. Термін «метакультура» означає такий стан культури, за якого вона здатна рефлексивно використовувати досягнення інших культур для свого творчого розвитку⁶.

«Образ Діви Марії, Матері Христа, як носій стрижневих основ людського духу, як морально-естетичний ідеал, що поєднав близьке та зрозуміле (материнське) з неосяжним (утіленим в її богообразності)»⁷ є одним із головних сакральних образів у християнській культурі. Це унікальний феномен, який не має меж – національних, часових, навіть конфесійних, однак він поширений тільки у просторі християнської культури.

У земному житті Богоматір – Мати Спасителя. Художнє втілення її образу пов'язане з такими епізоди, як Благовіщення, Розп'яття та Успіння. Зокрема, сюжет Благовіщення найбільше привертав увагу митців. Так, молитва «Ave Maria – це один із художніх концептів образу Богоматері в мистецтві, який набуває значення метаобразу.

¹ Шип С. В. Современное теоретическое музыкознание в переживании кризиса // Науковий вісник Національної музичної академії імені М. В. Лисенка : зб. ст. Вип. 80 : Наука про музику сьогодні: проблеми та перспективи. Київ, 2009. С. 71–95.

² Немкова О. В. Ave Maria: образ Богоматери в европейском музыкальном искусстве : дис. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Тамбовский гос. муз.-пед. ин-т им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2002. 254 с.

³ Сиротинська Н. І. Богородична гимнографія у вимірах духовної культури України ХІ–ХVІІ століть : дис. ... доктора мистецтвознавства : Спец. 26.00.01 Теорія та історія культури / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. 450 с.

⁴ Гоблик О. В. Музичні твори «Ave Maria»: жанрово-стильовий аспект : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2016. 227 с.

⁵ Андрєєв Д. Л. Роза Мира. Москва : Мир Урании, 1999. 606 с.

⁶ Ячин С. Е. Состояние метакультуры. Владивосток : Дальнаука, 2010. 268 с.

⁷ Немкова О. В. Ave Maria: образ Богоматери в европейском музыкальном искусстве : дис. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Тамбовский гос. муз.-пед. ин-т им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2002. С. 108–109.

Відомо, що текст молитви «Ave Maria» пов'язаний зі створенням латинського перекладу Біблії (Vulgata) святим Ієронімом зі Стридона, з розколом християнської церкви на католицьку і православну 1054 року («Велика Схизма»). Від цього часу молитва «Ave Maria» має два варіанти: грецький «Маріє, Дево Чистая», це її православний канон, і латинський – «Ave Maria», поширений у католиків.

Досліджуючи музичне втілення латинських текстів, Сергій Лебедев і Римма Поспелова наголошують, що молитва «Ave Maria» стає традиційною завдяки використанню латинських канонічних текстів, актуальність, зрозумілість і позачасовість яких підтверджує час їх застосування. Адже «використання латинських текстів характерне не тільки для будь-якої епохи чи стилю, а ніби пронизує всі історичні епохи, усю професійну музику, насамперед духовну, і світську»¹. Зароджена монодією григоріанського хоралу початку християнської доби, Богородична традиція молитви «Ave Maria» не втрачена й у XX–XXI століттях.

Перші музичні зразки молитви «Ave Maria» датовані VI–VII ст. і пов'язані з літургійною богослужбовою практикою. Одним із перших є григоріанський хорал у Богородичних антифонах – творах, у яких образ Провідниці трансцендентального у реальний світ піднесено до символу. В епохи Відродження і Бароко з'являються авторські твори «Ave Maria» – Богородичні церковні мотети Дж. Палестріни, Ж. Дебре, Т. Л. де Вікторія, це релігійна духовна музика прикладного призначення. У XVIII ст. композиції «Ave Maria» – це вже жанри камерно-вокальної та хорової музики (В. А. Моцарт, Л. Керубіні, Д. Бортнянський тощо), в епоху Романтизму – це романтична релігійна пісня для фортепіано чи органа (Дж. Россіні, Ш. Гуно, К. Сен-Санса та ін.). Творчість композиторів-романтиків ознаменувала новий етап у розвитку Богородичної традиції: відбувся розподіл творів «Ave Maria» на композиції за латинським текстом і за авторським. Зокрема, Ф. Шуберт пише «Ave Maria» (1825) для голосу та фортепіано («Ellens dritter Gesang») на слова В. Скотта. В авторському тексті, як порівняти з канонічним (традиційним), увагу композитора зосереджено на індивідуальності, неповторності окремої особистості: «[Усі] дуже дивувалися моєму благочестивому почуттю, яке я висловив у гімні Святій Діві <...> Я думаю, це відбувається тому, що я ніколи не примушую себе до молитви, і, за винятком тих моментів, коли вона мене мимоволі захоплює, ніколи не створюю подібних гімнів та молитов, але це і є справжнім, істинним благочестям»². Таким чином, шубертівський музичний образ Богоматері перевищує культове його сприйняття завдяки авторському поетичному тексту. У цьому переконують і виконавські інтерпретації «Ave Maria» Ф. Шуберта – від класичних (Лучано Паваротті, Плачідо Домінго, Андреа Бочеллі) та естрадних співаків (Барбара Стрейзанд, Джош Гробан, Сара Брайтман, Селін Діон, Мілен Фармер) до інструментальних (Ференц Ліст, Євгеній Носирєв, Ієгуді Менухін, Ейтор Торлакссон та ін.) версій. У творчості композиторів-романтиків образ Богоматері набув нового художнього втілення не лише як «образ» духовної культури, а як образ-символ, за сучасною термінологією – метаобраз.

Григорій Ганзбург запропонував схему історичного формування нового художнього стилю в музиці. У такий спосіб можна пояснити не тільки стиль, а й традиції, еволюцію художнього явища загалом. За Г. Ганзбургом, є три стадії цього процесу: перша – «позамузичні компоненти розшифровують, коментують, семантизують кожен

¹ Лебедев С. Н., Поспелова Р. Л. Musica Latina: Латинские тексты в музыке и музыкальной науке. Санкт-Петербург : Композитор, 2000. 256 с.

² Цит. за: Вудфорд П. Шуберт / пер. с англ. Е. А. Розовской. Челябинск : Урал LTD, 1999. С. 158.

із нововведених елементів музичної мови», друга – музичний компонент набуває «семантичного ореолу», а вербальний мігрує за межі музичної тканини, створюючи програму інструментального твору; третя – оприявлюються безпрограманні інструментальні композиції¹. За такою схемою можна проаналізувати й генезу Богородичної молитви «Ave Maria» в музичному мистецтві. Відомо, що закріплена у назві молитви перша фраза латинського тексту містить найважливіші аспекти Богородичного образу у процесі осягнення її багатьма митцями, стаючи з часом одним із символів образу Богоматері у мистецтві. Авторська музична молитва «Ave Maria» набуває самостійності, вона вже не потребує пояснення, уособлюючи вічне християнське прохання про материнський захист. Тема благовіщенської молитви «Ave Maria», долаючи часові межі, найбільше втілена у творах композиторів ХХ–ХХІ ст. Численні вокально-хорові, інструментальні й симфонічні її трактовки свідчать про необхідність діалогу людства з вічним, сакральним і водночас зрозумілим образом Богоматері. У духовній музиці сучасних митців біблійні сюжети, образи й символи теж посідають особливе місце.

Образ Богоматері завдяки його універсальності дає змогу втілити пошуки митця, він є одним із найпоширеніших у творчості композиторів сучасності. Проаналізуємо два зразки сучасного втілення Богородичної традиції: масштабну симфонічну композицію А. Караманова Концерт для фортепіано і симфонічного оркестру № 3 «Ave Maria» (1968) та «Ave Maria» (2005) для мішаного хору *a cappella* В. Сильвестрова з циклу «Літургічні піснеспіви». Духовна музика **Алемдара Караманова** стала продовженням його екуменічних пошуків. Композитор, турок за походженням, відкрив для себе християнську релігію, що, за словами Олени Клочкової, стало першим імпульсом до написання цього твору². Новий погляд на світ крізь призму християнських цінностей відобразився в духовних опусах А. Караманова, серед яких – Богородична молитва «Ave Maria», вона набула філософського осмислення як сакральний символ.

Сучасні дослідники по-різному тлумачать «Ave Maria» А. Караманова: Олена Пономаренко вважає три частини концерту авторською інтерпретацією іконописних сюжетних ліній – «Благовіщення», «Мадонна з немовлям», «Розп'яття»³. Ольга Немкова наголошує, що зміст концерту, хоч і визначений у назві, однак прямого стосунку до сюжету з життя Богоматері не має⁴. Це справді так, адже композитор відзначає, що назва концерту досить алегорична. Вона пов'язана з образом Богоматері лише для того, щоб продемонструвати неосяжний і досконалий світ у сфері трансцендентного. Головна тема концерту, уособлюючи цей шлях, звучить не один раз – на початку, у середині, наприкінці – «окреслює верхній полюс світоустрою і, як ідеальна сутність, залишається недосяжною»⁵. Зрештою, ідейне наповнення «Ave Maria»

¹ Ганзбург Г. И. Три поколения композиторов-романтиков и их отношение к семантическим жанрам // Ференц Лист и проблемы синтеза искусств: сб. науч. трудов / сост. Г. И. Ганзбург; общ. ред. Т. Веркина. Харьков : РА-Каравелла, 2002. С. 13.

² Клочкова Е. В. Алемдар Караманов: «Именно в музыке проявилась моя вера...» URL: <http://www.karamanov.ru/articles/1.html> (дата обращения: 01.11.2018).

³ Пономаренко Е. Ю. Прочтение евангельского литературного источника в фортепианном концерте «Ave Maria» А. Караманова // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 28 : Семантичні аспекти слова в музичному творі : зб. ст. / упоряд. В. Г. Москаленко. Київ, 2003. С. 156.

⁴ Там само.

⁵ Немкова О. В. Ave Maria: образ Богоматери в европейском музыкальном искусстве : дис. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Тамбовский гос. муз.-пед. ин-т им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2002. С. 189.

А. Караманов розкриває так: «Загалом, цей концерт – давнє єгипетське викликання дощу <...> Але, звичайно, це духовний дощ, відразу стає зрозуміло, що це молитва про Божу милість, про велику благодать, яка має зійти з неба»¹. Тобто образ Богоматері композитор сприймає як одвічний, загальнолюдський універсальний образ Матері Всесвіту, до якої молитовно звертаються для тамування духовної спраги, милосердя і захисту. А. Караманов не використовує сюжет Благовіщення буквально, він зміщує вербальний компонент молитви за межі музичного твору, досягаючи алегоричного втілення образу Богоматері. При цьому молитовний стан, яким, за словами О. Ключкової, характеризується стилістика твору, зберігається, надаючи змогу називати музику А. Караманова «музикою стану»: «У духовному світі музики А. Караманова час ніби зникає, він переживається як стан. Таке відчуття часу закладене в молитві»². І це не молитва католика чи православного, це молитва в ім'я життя людства, адресована недосяжному і водночас близькому образу Споконвічної Матері Світу. Богородична традиція в «Ave Maria» А. Караманова втілюється не просто як символ ідеального й надреального образу Діви Марії, а як метаобраз, однаково зрозумілий реципієнту будь-якої національної культури.

Не менш важливим є звернення до сакральної української музики ХХІ століття **Валентина Сильвестрова**. Серед його духовних творів є й інтерпретація молитви «Ave Maria» для мішаного хору *a cappella* з «Літургічних піснеспівів» – дев'ятичастинного циклу, у якому втілено єдність духовного й матеріального буття. На тлі неповторних постулатів Божественної сутності в цьому творі уособлено трансцендентальну сутність буття. Цікаво, що частини літургії не обмежуються обрядовістю окремої конфесії, поєднуючи візантійський і латинський ритуали, адже співи циклу написані як латиною («Gloria», «Credo»), так і кирилицею («Святий Боже», «Благослови, душе моя, Господа»). Останній спів «Літургічних піснеспівів» – «Ave Maria» – хоча й має назву лише латинською, але його текст український (авторський). В. Сильвестров, звертаючись до різних культових богослужбових традицій, ніби намагається перетнути межі епох, традицій, культур. Зокрема, Богородичний номер «Ave Maria», який додано до циклу останнім, 2005 року, ніби підсумовує екуменічні пошуки композитора, підносячи його музику до рівня над-культурного, метакультурного.

Всесвітньо відомий сакральний образ Богоматері в «Ave Maria» В. Сильвестрова сприймається як метаобраз, на тлі якого уможливується «перетин» меж християнських культур і водночас зберігається національна унікальність завдяки авторському стилю композитора. Сильові особливості цього твору поєднують традиції давньогрецьких візантійських співів із використанням бурдонної манери співу басового голосу, що називається ісоном³, разом зі співом у терцію, що сприймається як національна традиція хорової української музики бароко.

Музика й образи В. Сильвестрова «<...> з глибоко національним корінням <...> навіть в історичному контексті. Так, в окремих духовних піснях композитор говорить із середньовіччя, де скромні зависаючі педалі створюють враження ісона,

¹ Польшаєва Е. Г. Апокриф или послание // Алемдар Караманов. Музыка, жизнь, судьба. Воспоминания, статьи, беседы, исследования, радиопередачи / ред.-сост. С. С. Крылатова. Москва: Классика-XXI, 2005. С. 117–118.

² Ключкова Е. В. Алемдар Караманов: «Именно в музыке проявилась моя вера...» URL: <http://www.karamanov.ru/articles/1.html> (дата обращения: 01.11.2018).

³ Ісон (з давньо-гр. ἴσος – рівний, нерухомий, однаковий) – нижній басовий голос у візантійському і новогрецькому церковному співі, що триває).

а над усім цим в'ється мелодія, – іноді здається, що ця мелодія народилася тисячу років тому»¹. Так само, як і вічний образ Богоматері – милосердої Заступниці роду людського – продовжує надихати митців до творчості, а значить – до розвитку мистецтва, нації і культури в контексті християнської метакультури.

Підсумовуючи, зазначимо:

– українське сакральне музичне мистецтво сьогодні звучить в контексті не лише національної культури, а й християнської метакультури, оскільки завдяки втіленню мета-образів у творчості сучасних митців воно здатне, перетинаючи межі культур, зберігати свою національну унікальність;

– здійснений розгляд Богородичної тематики в сучасному музичному мистецтві доводить, що сучасна ідея метакультури втілює прагнення рефлексивного керування антиномічною скерованістю згладжування культурних меж, сприяє збереженню окремих із них завдяки авторському втіленню універсальних образів у мистецтві;

– збереження і розвиток Богородичної традиції у світовій і національних культурах переконує, що образ Богоматері є невичерпним джерелом оновлення і розвитку християнської метакультури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д. Л. Роза Мира. Москва : Мир Урании, 1999. 606 с.
2. Вудфорд П. Шуберт / пер. с англ. Е. А. Розовской. Челябинск : Урал LTD, 1999. 191 с.
3. Ганзбург Г. И. Три поколения композиторов-романтиков и их отношение к семантическим жанрам // Ференц Лист и проблемы синтеза искусств: сб. науч. трудов / сост. Г. И. Ганзбург; общ. ред. Т. Веркина. Харьков : РА-Каравелла, 2002. С. 12–25.
4. Гафарова Ю. Ю. Мультикультурализм, транскультурность и «новое» понятие культуры // Фундаментальные проблемы культурологии : в 7 т. Т. 7 : Культурное многообразие: теории и стратегии / отв. редактор Д. Л. Спивак. Москва ; Санкт-Петербург : Новый хронограф, Эйдос, 2009. С. 29–37.
5. Гобдич Н. Н. Духовная музыка Валентина Сильвестрова // SYMPOSITION. Встречи с Валентином Сильвестровым. Киев : Дух і літера, 2012. С. 294–299.
6. Гоблик О. В. Музичні твори «Ave Maria»: жанрово-стильовий аспект : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2016. 227 с.
7. Ключкова Е. В. Алемдар Караманов: «Именно в музыке проявилась моя вера...» URL: <http://www.karamanov.ru/articles/1.html> (дата звернення: 01.11.2018).
8. Лебедев С. Н., Поспелова Р. Л. Musica Latina: Латинские тексты в музыке и музыкальной науке. Санкт-Петербург : Композитор, 2000. 256 с.
9. Лихачев Д. С. Культура как целостная среда // Избранные труды по русской и мировой культуре. 2-е изд., перераб. и доп. / сост. и науч. ред. А. С. Запесоцкий. Санкт-Петербург : СПбГУП, 2015. С. 21–33.
10. Немкова О. В. Ave Maria: образ Богоматери в европейском музыкальном искусстве : дис. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Тамбовский гос. муз.-пед. ин-т им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2002. 254 с.
11. Польшяева Е. Г. Апокриф или послание // Алемдар Караманов. Музыка, жизнь, судьба. Воспоминания, статьи, беседы, исследования, радиопередачи / ред.-сост. С. С. Крылатова. Москва : Классика-XXI, 2005. 364 с.

¹ Гобдич Н. Н. Духовная музыка Валентина Сильвестрова // SYMPOSITION. Встречи с Валентином Сильвестровым. Киев : Дух і літера, 2012. С. 298.

12. Пономаренко Е. Ю. Прочтение евангельского литературного источника в фортепианном концерте «Ave Maria» А. Караманова // *Научный вестник Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского*. Вып. 28 : Семантические аспекты слова в музыкальном творчестве : сб. ст. / упряд. В. Г. Москаленко. Київ, 2003. С. 155–162.
13. Сиротинська Н. І. Богородична гімнографія у вимірах духовної культури України XI–XVII століть : дис. ... доктора мистецтвознавства : спец. 26.00.01 Теорія та історія культури / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. 450 с.
14. Шип С. В. Современное теоретическое музыкознание в переживании кризиса // *Научный вестник Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского* : сб. ст. Вып. 80 : Наука про музику сьогодні: проблеми та перспективи. Київ, 2009. С. 71–95.
15. Ячин С. Е. Состояние метакультуры. Владивосток : Дальнаука, 2010. 268 с.
16. Ячин С. Е., Поповкин А. В., Буланенко М. Е. Метакультурный эффект на границах культурных сред // *Метапарадигма: богословие, философия, естествознание : альманах*. Санкт-Петербург : НП-Принт, 2013. Вып. 1. 128 с.

REFERENCES

1. Andreev, D. L. (1999). *Rose of the World [Roza Mira]*. Moscow: Mir Uranii, 606 p. [in Russian].
2. Gafarova, Y. (2009). Multiculturalism, transculturalism and the “new” notion of culture [Mul'tikul'turalizm, transkul'turnost' i «novoje» ponjatije kul'tury]. *Fundamental Problems of Culturology: Cultural Diversity: Theories and Strategies [Fundamental'nye problemy kul'turologii: Kul'turnoe mnogoobrazie: teorii i strategii]*, in 7 vol, vol. 7, Moscow, Saint Petersburg: Novyj hronograf, pp. 29–37 [in Russian].
3. Gobdych, M. (2012). Spiritual music by Valentin Silvestrov [Duhovnaja muzyka Valentina Sil'vestrova]. *Symposion. Meetings with Valentin Sylvestrov [Symposion. Vstrechi s Valentinom Sil'vestrovym]*, Kiev: Dukh i litera, pp. 294–299 [in Russian].
4. Goblik, O. V. (2016). *Musical works “Ave Maria”: genre-style aspect [Muzychni tvory «Ave Maria»: zhanrovo-stylovyi aspekt]*. The dissertation author's abstract for gaining the degree of the Candidate of Art Criticism by specialty 17.00.03 Music Art / Lviv National Musical Academy named after Mykola Lysenko. Lviv, 2016, 227 p. [in Ukrainian].
5. Hansburg, G. I. (2002). Three Generations of Romantic Composers and Their Relation to Semantic Genres [Tri pokolenija kompozitorov-romantikov i ih otnoshenie k semanticheskim zhanram] *Ferenc List and problems of the synthesis of arts: collection of scientific works [Ferenc List i problemy sinteza iskusstv: sb. nauch. trudov]*. Kharkiv: RA-Karavella, pp. 12–25 [in Ukrainian].
6. Jachin, S. E., Popovkin, A. V. and Bulanenko, M. E. (2013). Metacultural effect on the boundaries of cultural media [Metakul'turnyj jeffekt na granicah kul'turnyh sred]. *Metaparadigma: Theology, Philosophy, Natural Science [Metaparadigma: bogoslovie, filosofija, estestvoznanie: al'manah]*, an Almanac. vol. 1. Saint Petersburg, 128 p. [in Russian].
7. Klochkova, E. *Alemdar Karamanov: “Exactly in the music was revealed my faith...” [Alemdar Karamanov: «Imenno v muzyke projavilas' moja vera...»]*. Available at: <http://www.karamanov.ru/articles/1> (accessed: 01.11.2018) [in Russian].
8. Lebedev, S. and Pospelova, R. (2000). *Musica Latina: Latin texts in music and music sciences [Musica Latina: Latinskie teksty v muzyke i muzykal'noj nauke]*. Saint Petersburg: Kompozitor, 256 p. [in Russian].
9. Lihachev, D. S. (2015). Culture as a holistic environment [Kul'tura kak celostnaja sreda]. *Selected works on Russian and world culture [Izbrannye trudy po russkoj i mirovoj kul'ture]*, Saint-Petersburg: Sankt-Peterburgskij Gumanitarnyj universitet profsojuzov, pp. 21–33 [in Russian].
10. Nemkova, O. (2002). *Ave Maria: image of the Virgin in European musical art [Ave Maria: obraz Bogomateri v evropejskom muzykal'nom iskusstve]*. The dissertation author's abstract

for gaining the degree of the Candidate of Art Criticism by specialty 17.00.03 Music Art / Tambov State Musical Pedagogical Institute. Rachmaninov. Rostov-na-Donu, 254 p. [in Russian].

11. Pol'djaeva, E. (2005). Apocrypha or Message [Apokrif ili poslanie] *Alemdar Karamanov. Music, life, fate. [Alemdar Karamanov. Muzyka, zhizn', sud'ba]*. Memoirs, articles, interviews, studies, radio broadcasts. Moscow: Klassika-XXI, 364 p. [in Russian].

12. Ponomarenko, E. (2003). The reading of an evangelical literary source in the piano concert "Ave Maria" by A. Karamanov [Prochtenie evangel'skogo literaturnogo istochnika v fortepiannom koncerte «Ave Maria» A. Karamanova]. *Scientific reporter of Tchaikovsky National Academy of Music [Naukovij visnyk Nacional'noi muzycnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Cajkovs'kogo]*, vol. 28: *Semantic aspects and words in musical art [Semantichni aspekti slova v muzichnomu tvoriv]*, articles. Kyiv, pp. 155–162 [in Russian].

13. Ship, S. (2009). Modern theoretical musicology in the experience of the crisis [Sovremennoe teoreticheskoe muzykoznanie v perezhivanii krizisa]. *Scientific reporter of Tchaikovsky National Academy of Music [Naukovij visnyk Nacional'noi muzycnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Cajkovs'kogo]*, vol. 80: *Science about the music of the year: problems and prospects [Nauka pro muzyku sohodni: problemy ta perspektyvy]*. Kyiv, pp. 71–95 [in Ukrainian].

14. Sirotins'ka, N. (2017). *Mother of God hymnography in the spirituality of the spiritual culture of Ukraine 11–17 century [Bohorodychna hymnografiia u vymirakh dukhovnoi kultury Ukrainy XI–XVII stolit]*. Manuscript of Dissertation work for gaining the degree of the Doctor of Art Criticism by specialty 17.00.02 Music Art / National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts. Kyiv, 450 p. [in Ukrainian].

15. Woodford, P. (1999). *Schubert [Shubert]*. Chelyabinsk: Ural LTD, 191 p. [in Russian].

16. Yachin, S. (2010). *The state of metaculture [Sostojanie metakul'tury]*. Vladivostok: Dal'nauka, 268 p. [in Russian].

Савенко М. А. Богородичная традиция в контексте понятия метакультуры: музыкальные интерпретации молитвы «Ave Maria» в творчестве украинских композиторов конца XX – начала XXI в. Образ Богородицы является одним из часто воплощаемых сакральных образов в христианской художественной культуре. Соединяя необъяснимое с понятным, образ Богородицы является уникальным явлением, существующим вне национального, временного, и даже конфессионального бытия. Цель статьи – выявить аспекты образа Богородицы, позволяющие считать его метаобразом современной метакультуры. Методология исследования включает обобщения знаний по теме в области культуроведения и искусствоведения, дополнение их анализом современных художественных произведений «Ave Maria» с использованием метакультурного метода научного исследования. Научная новизна заключается в рассмотрении Богородичной традиции современного музыкального искусства в контексте понятия метакультуры. Образ Богородицы не теряет актуальности и в современном национальном искусстве. Молитва «Ave Maria», воплощаясь в многочисленных музыкальных композициях, начиная с VII в. и до сегодня, становится особым художественным явлением, преодолевая рамки жанра и становясь символом христианской культуры. Образ Богородицы, благодаря которому осуществляется антиномия современного понятия метакультуры, становится достоянием не только национальной культуры, но и метакультуры. Ведь универсальные аспекты образа Богородицы предоставляют возможность художникам рефлексивно использовать достижения других культур для развития национальной культуры. Богородичная традиция – это универсальное явление современного христианского метакультурного пространства.

Ключевые слова: образ Богородицы, музыкальное искусство, Ave Maria, метакультура, Богородичная традиция.

SAVENKO MARYNA

Savenko Maryna – Postgraduate Student at the Department of Theory and History of Culture at the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5748-1824>

**TRADITION OF THE MOTHER OF GOD IN THE CONTEXT
OF THE MODERN UKRAINIAN COMPOSERS: METACULTURE
MEASUREMENT**

The article notes the need for a special approach in the process of studying the state of culture, which will allow restoring a complete picture of the world without destroying the individuality of the cultures within it. In the similar, the analysis of the phenomenon of the tradition of Mother of God is especially **relevant**. This is possible through the universality and archetypal features of image of the Mother of God in the context of world cultures.

The purpose of the article is to designate the specifics for the development of Mother of God tradition in the context of Christian spiritual culture. Author suggests using the metacultural scientific approach.

The methodology of research is built: on the one hand, on the generalization of existing knowledge in the field of cultural studies and art history, in the context of the Genesis of the tradition of Mother of God in art. On the other hand, it is supplemented by the analysis of contemporary musical works “Ave Maria” with using metacultural method of research. This method allows analyzing the existence of any modern artistic phenomenon, tradition or image in the context of the concept of metaculture – the state of culture, when it becomes reflexive to use the assets of other cultures for their own creative development, through correlation with transcendental.

Scientific novelty consists at the use of the metacultural method of research in relation to the figurative themes of Christian art. This allows to analyze the phenomenon of the universal image of Mother of God in the context of the composer’s works on the background of the modern state of Christian metaculture.

Conclusions. The tradition of Mother of God of Sacred Musical Art is embodied not only in the context of the national Ukrainian culture, but also the entire Christian culture. Because the image of Mother of God, which is universal for Christian culture, more than a thousand years embodies the centuries-old wisdom through its main aspects. The specificity of the embodiment of Mother of God tradition in the works of modern Ukrainian composers is manifested through the synthesis of traditions and its author’s understanding. Just this approach makes it possible to call the image of Mother of God such as the meta-image of the modern cultural space, through which becomes possible the antinomy feature of the very concept of metaculture. When is accomplished through the artist’s work reflexively the smoothing of the boundaries of cultures with the embodiment of the transcendental image in the context of the national culture.

Keywords: the image of Mother of God, musical art, Ave Maria, metaculture, Mother of God’s tradition.